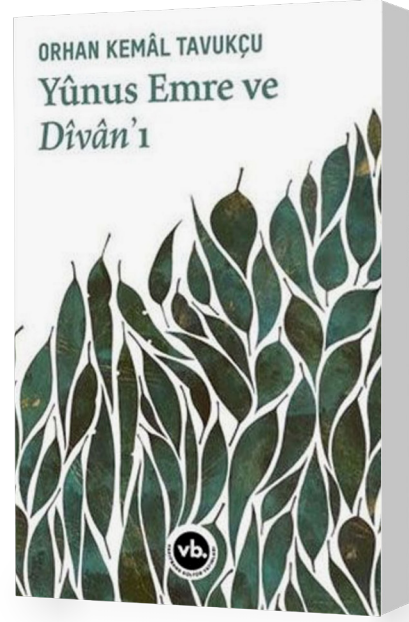

BİZİM “YÛNUS EMRE ve DÎVÂN'I” ÜZERİNE

Salahaddin Bekki

Belli bir yaşa geldikten sonra (geldiğimiz yaş da öyle yaşlılık cinsinden değil ama) cami ve kültürüne dair neler hatırlıyorum diye hafızamı yokladığımda; ilk cami tecrübemin bir ramazan gecesinde düzenlenen mevlit vesilesiyle olduğunu hatırlıyorum. Köy camisinde icra edilen mevlit esnasında sözleri Yûnus Emre'ye ait olan “*Sordum sarı çiçeğe/Annen baban var mıdır/Çiçek eydür derviş baba/Annem babam topraktır*” dörtlüğüyle başlayan ilahinin zihnime nakşedilen sözlerini ömrüm boyunca unutmayacağımı o gün tabii ki bilemezdim. Ve bu sözlerin o dönemde (70'li yıllar) benim yaşlarımdayken camilere giden diğer tüm çocukların da zihnine, kalbine kazındığından habersizdim. İşte o gün duyduğum Yûnus'un “Bizim Yunus” olduğunu ve Anadolu'da gelişen tasavvufi Türk edebiyatının onunla başladığını öğrendiğimde ise üniversite öğrencisi olmuştum. Hayatımda “Bizim Yûnus” a bağlı iki güzellik yaşadım. 1991 yılı “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)” tarafından “Yunus Emre Sevgi Yılı” ilan edilmiş; çeşitli etkinliklerle Yûnus anılıyordu. Bu etkinliklerden biri de Van İl Halk Kütüphanesi salonunda gerçekleştirilen “Liseler Arası Yunus Emre Şiirlerini En Güzel Okuma Yarışması” idi. Yarışmanın yapılacağı gün tesadüfen bir konuyu araştırmak üzere kütüphanede bulunuyordum. Çok geçmeden bölüm hocalarımızdan Ömer Demirbağ ile Bekir Oğuzbaşaran resmî kıyafetleriyle salona girdiler ve jüri için ayrılan masadaki yerlerini aldılar. Ben de kendilerini selamladım. Belli bir süre bekledikten sonra beni yanla-

rına çağırıp bir jüri üyesinin gelmediğini söyleyip masayı göstererek “Otur Selahattin sen şimdi jüri üyesi oldun.” dediler. O gün hem böylesi bir güzellik yaşamış hem de yarışma sonunda hediye edilen Sevgi Gökdemir ve Ayvaz Gökdemir tarafından yayına hazırlanan Yûnus Emre şiirlerinden seçmelerin yer aldığı *Güldeste* adlı kitaba sahip olmuştum. Bu kitap bana Yunus'un gönderdiği ilk “nefes” oldu. Diğer güzelliği ise kadim dostum Orhan Kemâl Tavukçu'nun 2015'te Aksaray'da organize ettiği “Yunus Emre Sempozyumu” dolaşısıyla yaşamıştım. Sempozyumun son oturumunun son konuşmacısı idim. Konuşmam bitip oturma sona erince dinleyiciler arasında bulunan bir kişi kendisinin gazeteci olduğunu ve bu sempozyumu takip etmek üzere -yanılmıyorsam- Giresun'dan geldiğini belirterek dinlediği bildiriler arasında en fazla benim bildirimini beğendiğini ve daha önce ödül olarak belirlediği bir paket

findığı bana vermek istediğini söyledi. Memnuniyetle hediye aldım ama hediye eden kişinin kimliğine dair ufak bir not almak aklıma gelmedi. Hediye, “Gürsoy” marka 150 gramlık tuzlanmış kabuklu fındık idi. Bu anıyı da “Bizim Yûnus”tan gelen ikinci “nefes” olarak *Güldeste*’yle birlikte ömrüm boyunca saklayacağım.

Gerçekte Yûnus’un kim olduğunu ve Türk-İslam kültürü açısından (Anadolu Müslümanlığı da diyebilirim) önemini Ahi Evranların, Hacı Bektaşların, Şeyh Edebalıların aşkla suvardıkları topraklara (Kırşehir) yerleşince araştırmaya ve öğrenmeye başladım. Ve bir gün Elazığ’da önemli bir kültür mahfili olan Manas Yayınevinde mahallî sanatçı Mustafa Döner Bey’in “Bir insanın *Kur’an*’dan haberi olmasa, Hz. Peygamber’i tanımasa bile Yûnus Emre’yi okuyarak kâmil insan olur.” sözlerini halk irfanın bir dışı vurumu olarak zihnime kaydettim. Halkımızın hafızasında ve gönlünde yer etmiş olan Yûnus Emre’nin akademik çevrelerce ele alınması 20. yüzyılın başlarında Fuat Köprülü eliyle olmuştur. Köprülü’nün üzerinden yüzyıldan daha uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı kitabı, Yûnus Emre araştırmaları konusunda hâlâ kült eser olma özelliğini korumaktadır. Yûnus Emre ile ilgili pek çok problemin çözüme kavuşturulduğu bu eserden sonra, çalışmalar Yûnus’un şiirlerinin noksansız bir şekilde yayımına evrilmiş ve bu minval üzere pek çok çalışma yapılmıştır.

Yûnus’un UNESCO tarafından anma günleri listesine alınması, farklı mahfillerce de anılmasına ve gündeme getirilmesine vesile olmuştur. Türkiye’de yazma eserler konusunda özverili çalışmaların ortaya çıkmasıyla mevcut Yûnus divanlarının dışında Yûnus adına

bağlı onlarca şiirin varlığı, bilgi ve ilgi-mize sunuldu. Mevcut divan yayınlarının Yûnus’un tüm şiirlerini içermediği noktasındaki bilgi birikimi, bizi bu konuda tam bir (tam olmasa da mütekâmil) Yûnus divanı beklentisi içerisine soktu. Tespit edilen “Yûnus” mahlaslı şiirlerden hangilerinin Yûnus’a ait olduğu tartışması da uzun zaman araştırmacıları meşgul etmişti, etmeye de devam edecek gibi görünmektedir. Bu tartışmalara çalışmalarıyla katkı sunan kıymetli bilim insanı Orhan Kemâl Tavukçu, *Yûnus Emre Dîvânı*’nın en eski beş nüshası ile 1485 tarihli bir mecmuada bulunan Yûnus adına kayıtlı şiirlerin karşılaştırmalı metnine dayanan bir divan yayınıyla Yûnus Emre araştırmalarına adını yazdırdı.

Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları tarafından basılan eser, “Yûnus Emre ve Dîvânı” başlığını taşımakta olup toplamda 551 sayfadan oluşmaktadır. Eserin adından da anlaşılacağı üzere çalışma, iki ana bölümden -yazar kitapta bölüm başlığı ibaresi kullanmamıştır- oluşmaktadır. Birinci bölümün girişinde yazarın, Yûnus Emre’nin içine doğduğu tarihî, siyasi ve kültürel ortamı tam olarak ortaya koyabilmek için bir tarihçi titizliğiyle konuya odaklandığı görülmektedir. Yûnus’un yaşadığı dönemin panoramasını çizen yazar daha sonra şairin yaşam yolculuğunu “doğum ve ölüm tarihi”, “memleketi”, “adı”, “ümmiliği”, “ailesi”, “beşerî kaynakları ve tarikatı” ve “yolculukları” alt başlıkları ile ele almıştır. Yûnus’un en çok tartışılan nereli olduğu meselesi yazar tarafından da ele alınmış; onun Ahiler ve bir ahi şeyhi olan Edebalı ile birlikte uçlara doğru hareket ettiği sonucuna varmıştır. Bir Ahi şeyhi olan Edebalı’nın Kırşehirli olduğu dikkate alınırca Yûnus’un da bu coğrafyada (Kırşehir ve havalisi) doğup hayatının belli bir kısmını burada geçirdiği

söylenebilir. Yazar, Yûnus'un hayatına doğrudan veya dolaylı olarak dokunan tarihî şahsiyetler (Hoca Ahmed Yesevî, İbnü'l-Arabî, Hallac-ı Mansur, Ehvedüddin Kirmânî, Ahi Evran, Sadreddin Konevî, Hacı Bektaş Velî, Tapduk Emre, Mevlâna, Sarı Saltuk, Edebalı, Geyikli Baba, Âşık Paşa) ile Yûnus'un ünsiyetini ayrıntılı olarak ele almış ve Yûnus'un Rifâî tarikatına mensup bir derviş olduğu sonucuna vararak silsilesini de şu şekilde tespit etmiştir (s. 83): Ahmed er-Rifâî → Şemseddin Ahmed el-Müsta'cil → Mahmûd Hayrânî → Sarı Saltuk → Tapduk Emre → Yûnus Emre. Yazarın ayrıca burada Yûnus'u Yûnus yapan unsurları kılı kırk yararcasına süzgeçten geçirerek okuyucuya aktardığı görülmektedir. Yazar, Yûnus'un hayatını anlatırken onun çıkmış olabileceği yolculukları ayrı bir başlık altında ele alarak bu yolculukların Yûnus kimliğinin oluşmasındaki rolüne dikkat çekmiştir. Yûnus'un dolaştığı coğrafya için anahtar olan "*Gezdüm Urumula Şamı / Yukarı illeri kamu*" beytinde dile getirilen "yukarı iller" in, Türkistan olabileceği yazarın savları arasındadır. Yazar, birinci bölümü tamamlamak noktasında "Yûnus Emre Şiirlerinin Bazı Ayırt Edici Özellikleri" başlıklı bir kısım açmış, Yunus mahlasıyla yazıya geçirilmiş olan şiirlerin "Bizim Yûnus"a aitliği problemini derinlemesine ele alarak âdeta bir Yunus üslubu portresi ortaya koymuştur. Bu kısım, Yunus mahlaslı şiirlerin Bizim Yûnus'a aitliği noktasında araştırmacılara kılavuzluk yapabilecek kalitededir. Yazar birinci bölümü sekiz maddede topladığı "sonuç"la taçlandırmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, 304 şiir metninin yer aldığı "Dîvân" başlığını taşımaktadır. Çalışma, "Şiirlerin Kafiyelerine ve İlk Mısralarına Göre Alfabetik Sıralanışı" başlıklı dizin ve "Kaynaklar" kısmıyla sona ermektedir. Yazar,

elimizdeki *Divan*'ı oluştururken en eski beş nüsha ve 1485 tarihli bir mecmua-daki şiirleri, "*gerek söylemiş gerekse içerik itibariyle Yûnus üslubunu yansıtmaj*" ölçütüne göre kitabına almıştır ki, buradaki ölçütler çalışmanın "Yûnus Emre Şiirlerinin Bazı Ayırt Edici Özellikleri" başlığı altında ayrıntılı olarak irdelenmiştir (s. 91-103). Bu hâliyle yazarın divan oluşturmada tuttuğu yol, klasik metottan (bilinen nüshaların karşılaştırılması suretiyle müellif nüshasına en yakın nüshaya ulaşma çabası) ziyade stilistik bir bakış açısıyla şairin farklı kaynaklardaki şiirlerinin tespitine yönelik bir tavidir. Bakış açısı böyle olunca yazarın kaynak olarak kullandığı nüshalar ve mecmua hakkında bilgi verme gereği duymaması anlaşılır hâle gelmektedir. Çalışmada yirmi iki beyitten oluşan bir mesnevi, dörtlüklerle kurulu (36, 48, 64, 67 ve 232. şiirler) beş şiir ile beyitlerden oluşan iki yüz doksan sekiz şiire yer verilmiştir. Şiir metinleri birden üç yüz dörde kadar numaralandırılarak sıralanmıştır. Her şiirin başında o şiirin vezni/ölçüsü (aruz veya hece) belirtilmiştir. Hece ölçüsüyle söylendiği kabul edilen şiirlerde belirtilen ölçüler doğru olmakla birlikte gösterilen duraklar (halk şiirinde dizelerin anlamlı bölümlere ayrılarak okunmasına durak diyoruz) çoğu kez hatalı görünmektedir. Bu durumun yeni baskılarda düzeltilmesi umulur. *Divan*'da hem aruz hem hece ölçüsüyle şiirlerin bulunması, şekil açısından hem beyit hem de dörtlük tarzının karşımıza çıkması; hem Yunus'un şairlik gücü hem de yaşadığı dönemle doğrudan ilgilidir.²

Yazarın da ön sözde belirttiği üzere Yûnus şiirlerine yer veren daha başka sağlam yazılı kaynakların karşılaştırmalı

² Aynı dönemin dil yadigarları için kullanılan "olga/bolga" tabirini burada hatırlamakta fayda var.

olarak incelenmesiyle şaire ait şiirlerin sayısının artacağına şüphe yoktur. Özellikle mecmualarda yer alan “Yûnus” mahlaslı şiirlerin “Divân”a dâhil edilmesinde yazarın bu eser çerçevesinde ortaya koyduğu üslup kılavuzluğunda yol alınması önem arz etmektedir. Nitekim Yûnus çalışmaları konusunda başka bir otorite olan Prof. Dr. M. Fatih Köksal da Sayın Tavukçu’nun çalışmasıyla ilgili olarak kendi sosyal

medya hesabında şöyle bir paylaşımda bulunmuştur: *“Güvenilir, başka Yûnusların şiirlerinden olabildiğince sıyrılmış, tertemiz bir Yunus Emre Divânı.”*

Hayatının yirmi yıl gibi önemli bir bölümünü Yûnus’a hasreden yazarın yukarıda çerçevesi çizilen çalışmaları yapması beklentimizdir. Bu aynı zamanda Orhan Kemâl Bey için zevkli bir akademik uğraş olmasından öte yerine getirilmesi zorunlu millî bir ödevdir.